

Tomaž Mesarič

»Nikoli več ne bova prijatelja! Pa mi nikar ne očitaj beračije!«

O uboju, nerodnem svaštvu in kriminalistični preiskavi pri kapelici nad Železniki leta 1910

MESARIČ, Tomaž, študent, oddelek za zgodovino, podiplomski študij, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Panonska ul. 4, SI-2250 Ptuj, tomaz_mesaric@siol.net

343.9(497.4Železniki)"1910"

»NIKOLI VEČ NE BOVA PRIJATELJA! PA MI NIKAR NE OČITAJ BERAČIJE!«

O uboju, nerodnem svaštvu in kriminalistični preiskavi pri kapelici nad Železniki leta 1910

Pripoved govori o dveh prijateljih iz okolice Železnikov, ki sta kasneje postala svaka. Pomagala sta si pri gospodarskih opravilih, pogosto sta se sporekla, vendar hitro tudi pobotala (vsaj na videz). Pri krajanah sta bila dobro poznana, ampak različno zapisana. Vsak po svoje sta bila politično angažirana, skrbela sta tudi za starše v obliki preužitka; eden lažje kot drugi. Bila sta krajana majhne občine, v kateri je pridigal politično zagret župnik, na njegovem dvorišču pa so včasih telovadili liberalni Sokoli. Eden je bil zbadljiv, drugi občutljiv, zlasti ob kozarčku. Imela sta skupne prijatelje, kateri so si med seboj pomagali, tudi kdaj očitati, če je kdo spominjal na stare dolgove. Nič posebnega, ampak neko poletno nedeljo je šlo vse k vragu.

Njuno prijateljstvo je skozi čas minevalo, občasno se je sprevrglo v odkrito agresijo, neko nedeljo celo tako hudo, da je proti enemu izmed obeh bila sprožena kriminalistična preiskava, ki je privedla do sodnega epiloga. Kriminologija in kriminalistika sta bili mladi ter interdisciplinarni vedi, slednja se je pričela uveljavljati na prelomu stoletja. Porajajoča kriminalistika je potrebovala metodološki aparat, kateri je bil pretežno nekritično črpan iz naravoslovnih ved. Preiskovalni sodnik si je pomagal z izvedenci, usmerjajoč jih v želji po objektivni razlagi primera ter dokazovanju kaznivega dejanja. Ideal objektivnosti je pričela predstavljati forenzična fotografija. »Dekontaminirana« dodatnih interpretacij je predstavljala uporabno poizvedovalno sredstvo in naznanjala prihod modernega preiskovalnega sodnika. Tudi v našem primeru.

Ključne besede: Kranjska, Železniki, uboj, Hans Gross, kriminalistika, sodno izvedenstvo, fotografija

MESARIČ, Tomaž, Graduate Student, History Department, Faculty of Arts, University of Ljubljana, Panonska ul. 4, SI-2250 Ptuj

343.9(497.4Železniki)"1910"

“WE SHALL NEVER AGAIN BE FRIENDS! AND DO NOT REPROACH ME BY BEGGING!”

About a murder, an awkward relationship by marriage and a criminal investigation at the chapel above Železniki in 1910

The narrative is of two friends from the vicinity of Železniki, who later became relatives by marriage. They helped one another with work around the farm and often fought; however, they were also quickly reconciled (at least on the outside). They were well known with the locals but in different ways. Each was politically active in his own way, and they provided the legally agreed right to subsistence to their parents--one of them more readily than the other. They lived in a small town with a politically-ardent clergyman in whose courtyard members of the liberal gymnastic society Sokol often exercised. One of them was sarcastic, the other sensitive, in particular after a glass or two. They had common friends, who helped and occasionally reproached each other if anyone mentioned the old debts. Nothing out of the ordinary; however, one summer Sunday, all that went to hell.

The friendship of the two faded over time and burst into open aggression occasionally; one Sunday it so escalated that a criminal investigation was launched against one of the two, resulting in a court sentence. Criminology and forensic science were young and interdisciplinary practices; the latter established itself at the turn of the century. The emerging practice of criminology needed a methodological apparatus, which, however, was mostly uncritically based on the natural sciences. The investigating judge called on the help of court experts, whom he directed in an effort to explain the cases in an objective manner and prove the criminal act. Forensic photography became the ideal of objectivity. “Decontaminated” of additional interpretation, it represented a useful means of inquiry and announced the arrival of the modern investigating judge--Including our case.

Key words: Carniola, Železniki, manslaughter, Hans Gross, forensic science, court experts, photography

Kapelica, kjer se loči pot na Martinov in Ostri vrh

V nedeljo, 28. avgusta 1910, se je dopoldan po enajsti maši v gostilni Jakoba Kralja v Železnikih 26, po domače Flandrovi gostilni, zbrala družba starih prijateljev: Janez Čemažar iz Ostrega vrha 2, Janez (Ivan) Tušek iz Martinovega vrha 3 in Franc Trojar iz Ostrega vrha 4.¹ K starim prijateljem je prisedel tudi Franc Šuštar, rojen 20. septembra 1873 na Ostrem vrhu ter stanujoč v istem kraju št. 7. Zemljiški posestnik in občinski odbornik z neopravljeno ljudsko šolo je bil od l. 1907 poročen z Marijo, rojeno Mrak. Poleg tega je preživel očeta Antona. Premogel je čez palec 6000 kron. Veljal je za dolžnika lastnih ter očetovih dolgov, katere je mukoma odplačeval. Franc Šuštar in Janez Tušek sta bila svaka, kajti Tušek je bil poročen s Šuštarjevo sestro Ano.² »Pretečeno nedeljo dopoldne so bili v moji gostilni Tušek, Trojar in Čemažar. Pozneje po 11. uri je prišel tudi Šuštar, imeli so navadne pogovore, prepira ni bilo prav nič. Odšli so po 1. uri popoldne. Tušek je spil kakih devet steklenic piva in je tudi pižmal. Šuštar je spil pet steklenic piva, jedel je tudi meso, Čemažar je spil devet steklenic piva, Čemažar je bil zelo pijan, ko je odhajal...«³

Nekoliko vinjeni so se zgodaj popoldne odpravili iz Flandrove gostilne proti domu. Čemažar, v bifejskem maratonu od sedme maše in vodeč po popitem (skupaj 13 vrčkov piva in nekaj vina),⁴ Ivan Tušek, ki je nekoliko »pižmal«, ter Šuštar in Trojar, od vseh še najbolj prištevena. Po nekaj korakih se je od njih ločil Trojar, ostali pa so nadaljevali pot do kapelice, kjer se loči pot na Martinov in Ostri vrh. Srečali so Matevža Pegana, posestnika iz Železnikov 143: ».../ pred drugo uro popoldne so prišli mimo moje hiše .../ Tušek, Šuštar in Čemažar. Pristopil sem k njim in razgovarjali .../ smo kake ¼ ure. Vsi trije so bili nekoliko pijani, najbolj pa Janez Čemažar. Prepira ni bilo nikakega. Tušek me je še prosil, da bi šel z njimi, rekel sem pa, da grem k nauku, nato so šli dalje.«⁵ Pot so nadaljevali »ob prijetnem pogovoru«⁶.

Ko so prispeli do kapelice, so vsi trije sedli na travo. Tušek in Šuštar skupaj, Čemažar pa za njima. Mimo počitka željnih je šel Anton Štalc, delavec iz Ostrega vrha 8: ».../ videl sem, da so pri kapelici na travi sedeli

/.../. Nekaj so govorili, prepira ni bilo, pozdravil sem: 'Dober dan'. Vsi trije so odgovorili 'Bog dej'.«⁷ »Nekaj sta se razgovarjala bolj tiho, razumel pa nisem ničesar«, se je spominjal Čemažar.⁸ »Tistega bika mi prodaj, bo par skupaj«, sta barantala svaka: ».../ če daš poldrugsto gol-dinarjev«, je odvrnil Tušek Šuštarju. »Toliko ne dam, ker ni toliko vreden, saj sam veš, da ni toliko vreden, petnajst pa sto ti pa dam, k večjemu dvajset«. Ponujeno je Tušek odločno zavrnil, ter pričel zbadat z: »Nisi nič vreden, si za en drek, si vse požrl!«. Šuštar je svaku nato očital zapravljalnost ter rabsipnost, na kar je Tušek zagrozil »te bodem zaklal«⁹ ter planil na Šuštarja. »Takrat je Tušek vstal, jaz tudi, iz hlačnega žepa je vzlekel zaprt nož in takrat sem ga s plosko roko dvakrat udaril po obrazu, na katero mesto ravno, ne vem, dobro pa vem, da sem ga samo po obrazu dvakrat udaril, nato sem ga s pestjo v prsa sunil, padel je na tla v travo, menda je padel na stran .../«. »Pusti, pusti!«, je skočil po koncu Čemažar ter posredoval med njima.¹⁰ Ležeč na travi je zabičal svaku: »Nikoli več ne bova prijatelja!«. »Pa mi nikar ne očitaj beračije!«, mu je odvrnil Šuštar.¹¹ »Prav si naredil sitnežu« je dejal Čemažar Tušku in šel z njim domov, Tuška pa sta pustila zadaj pri kapelici.¹²

Ranjen in krvav je po približno eni uri vstal ter skušal nadaljevati pot domov na Martinov vrh. Koraki so bili težki, njegova hoja je bolj spominjala na opitega vaščana, kakor na nesrečneža, potrebnega pomoči. Poškodbe so bile hude. Primajal se je do domačije delavca Antona Štalca (Sevarjeva hiša), od kapelice oddaljene 400 korakov. Ujel je pozornost posestnikove hčere: »Jaz sem videla iz .../ hiše Tuška ko je šel po grapi gori od kapelice naprej. Videla sem, da je dvakrat padel, in obakrat, ko je vstal, je trosil veje, da so mu kaplje na glavo padale. Ko je zagledal Pavla Čemažarja, ki je šel proti našemu stanovanju, je zaklical...«¹³. »Oj!«, mislil sem, da je pijan, ker je bil navadno pijan, zato sem se potuhnil in sem skočil v Sevarjevo hišo...«¹⁴ Varen pred morebitnim ekscesom, je Pavle Čemažar skupaj z Rozalijo Štalc, posestnikovo ženo, skozi okno opazoval dogajanje. »Popoldne .../ sem zaslišala neko jamranje,

⁷ Zaslišanje Antona Štalca, 2. 9. 1910, fol. 27.

⁸ Zaslišanje Janeza Čemažarja, 2. 9. 1910, fol. 29–30.

⁹ Šuštar je čez pravni mlin trdil, da je ravnal tako samo zaradi lastne obrambe. Razumljivo, če pomislimo, da mu je grozilo 10 do 20 let zaporne kazni, v smislu § 142. KZ (Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke/Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen), potrjen s cesarskim patentom 27. 5. 1852. Do razpada monarhije je bilo vsega deset sprememb in dopolnitev.

¹⁰ Zaslišanje Janeza Čemažarja, 2. 9. 1910, fol. 29 – 30.

¹¹ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 19–20.

¹² Dopis orožniške postaje okrajnemu sodišču v Škofji loki, 26. 10. 1910, fol. 76.

¹³ Zasliševanje Ivane (Johane) Štalca, 2. 9. 1910, fol. 33.

¹⁴ Zaslišanje Pavla Čemažarja, 2. 9. 1910, fol. 32.

¹ AS, Deželno sodišče Ljubljana, 1910, kazenske zadeve, šk. IV, Vr VII 965/10: Franc Šuštar. Mapa obsega 96 folij. Zaobjema izjave prič, krajevni ogled, obdukcijo, orožniške zapisnike in korespondenco, sodni proces itd. Zaradi lažje preglednosti bom navajanje arhivskega gradiva skrajšal, na koncu bo vedno navedena številka folije, npr: Odreditev pripora Francu Šuštarju, 31. 8. 1910, fol. 16 – 21.

² Prav tam.

³ Zaslišanje Jakoba Kralja, 2. 9. 1910, fol. 25.

⁴ Zaslišanje Janeza Čemažarja, 2. 9. 1910, fol. 29.

⁵ Zaslišanje Matevža Pegana, 2. 9. 1910, fol. 26.

⁶ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 16–21.

pogledala sem skozi okno /.../ in videla sem Tuška, ko je šel gori po grapi...»¹⁵ Zunaj, pred hišo, je prekinil igro devetletne Micke: »Mimo je prišel Tušek, in vprašal me je, če so doma, rekla sem, da so doma samo mama in Ivana, par korakov naprej pa je padel«¹⁶ Na pomoč sta iz hiše pritekli Rozalija ter Ivana. Slednja je nemudoma odhitela obvestiti Tuškove svojce, oddaljene pol ure hoje. Med tem, ko je Ivana hitela proti Tuškovi domačiji, je ponesrečencu pomagala Rozalija: »/.../ Šla sem do njega kakih 100 korakov, jamral je, vprašala sem ga 'Janez, kaj ti pa je?', obrnil je glavo proti meni in videla sem, da je imel desno obličje očesa zateklo in črno, pod levim očesom je krvavel, iz ust in nosa mu je šla kri /.../, iz ust je par krat pljunil kri, nato je umolknil, kakor, da bi bil mrtev...«¹⁷

Med tem je ranjenemu pomagal tudi mimoidoči Franc Čemažar, podobar iz Železnikov 65: »Obrnil sem ga, na levem licu je imel tam dolgo rano, desno oko je imel popolnoma zateklo, da se očesa ni videlo, levo oko je zrlo slepo, usta so bila močno zatečena okrvavljena...«¹⁸. Osupla sta Franc Čemažar in Rozalija Štalc bdela nad Tuškom, na kar je prispela žena umirajočega Ana Tušek, rojena Šuštar, ter njena dekla Alojzija Rant: »Franc Čemažar in Rozalija Štalc sta bila okrog njega, pod nosom je krvavel, ravno tako po desni strani obraza, dihal je še, /.../ govoril ni nič. Naložili smo ga na voz in domov spravili. Ob deveti uri zvečer je umrl, ni prišel več k zvesti, sploh ni nič govoril. Par trenutkov pred smrtjo je še hudo zasopel, kakor so mi pravili«¹⁹. Tako je Janez (Ivan) Tušek, star 27 let, oče dveh otrok, starih deset mesecev in dve leti, v nedeljo zvečer umrl.

Vest o smrti je Šuštarju prinesel Tuškov hlapec Franc Štalc. Kos²⁰ je nato domačim povedal, da se gre sam javiti. Pred tem je šel v Češnjice vprašati poslanca Jožeta Demšarja²¹ za svet: »/.../ kar pa mi je on svetoval, da naj grem domov, da naj počakam orožnike...« Isti dan je doma delal do četrte ure popoldne. Vedoč, da so se ponj odpravili orožniki, je odšel v sosednjo vas in se kasneje vrnil domov. 30. avgusta se je javil na sodnijo v Škofji

Loki, ker pa ni bilo nobenega sodnika, je tam prenočil in se naslednji dan oglasil pri odvetniku dr. Vladislavu Peganu,²² ki je prevzel njegovo zastopstvo ter nato odšel do okrajnega sodišča²³.

»Prosimo odgovor, kdaj pride komisija. Pogrebnički čakajo.«²⁴

Tuškov truplo so nato odpeljali v Selca, kjer si ga je v ponedeljek ob navzočnosti orožnikov ogledal pogrebniški Peter Šmid. Ugotavljal je, da »so na trupu razpoznavni znaki nasilnega dejanja«²⁵. Na podlagi utemeljenega suma se je zahtevala sodna obdukcija,²⁶ katero je 30. avgusta izvedla komisija iz Škofje loke na poslovanju v Selcah. Sestavljali so jo c. kr. preiskovalni sodnik Dev, zapisnikar Tratnik, sodni priči Peter Šmid in Franc Pavlič ter sodna medicinska izvedenca dr. Konstantin Hiersche in dr. Karl Zakrajšek. Ob treh popoldne se je pričelo sodno raztelesenje, ki je trajalo do šeste ure zvečer.

Kirurg je smel pričeti z obdukcijo le ob navzočnosti zdravnika in preiskovalnega sodnika, ves postopek pa je bil natančno protokoliran. Za raztelesenje je obstajal strogo predpisani vrstni red, ki je v glavnem v veljavi še danes. Najprej so natančno pogledali zunanost trupla²⁷: »Truplo v celoti od plinov silno napihnjeno. Koža je na različnih mestih različne barve /.../. Na več krajih, posebej na nizdol ležečih, se nahajajo večji ali manjši mehurji /.../. Mrtvaške lise so zelo močno razvite, deloma temno plavkaste in deloma temno rjavkaste. /.../ Iz nosne in ustne odprtine se izliva temna rjavkasta, deloma črnkasta krvna tekočina. /.../ Na celem telesu zunaj ni konstituirati nobene rane«²⁸.

Naslednji korak je bil ogled treh glavnih telesnih votlin (principalae cavitates): lobanjske, prsne in trebušne. Medicinska izvedenca, zlasti kirurg, sta morala

¹⁵ Zaslišanje Rozalije Štalc, 2. 9. 1910, fol. 34.

¹⁶ Zaslišanje Micke Štalc, 2. 9. 1910, fol. 31.

¹⁷ Zaslišanje Rozalije Štalc, 2. 9. 1910, fol. 34 – 35.

¹⁸ Zaslišanje Franca Čemažarja, 2. 9. 1910, fol. 36.

¹⁹ Zaslišanje Alojzije Rant, 2. 9. 1910, fol. 37.

²⁰ Šuštarjev vzdevek. Bili so pogosti, tako npr. Megušar za Tuška ali Baltaž za Trojarja, ter običajno pripisani v protokolih orožnikov in sodišč ob uradnem imenu ali posebej.

²¹ Jože (Josip) Demšar, roj. 12. 3. 1877 v Škofji Loki. Končal je bogoslovje v Ljubljani. L. 1906 je doktoriral iz teologije na Dunaju. Med l. 1905–14 je bil vzgojitelj in prof. verouka na Škofjski gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano, med leti 1914–32 pa na ljubljanskem učiteljskišću. Med leti 1933–63 je v Ljubljani na Teološki fakulteti honorarno predaval katehetiko. Leta 1970 mu je Teološka fakulteta podelila častni doktorat. Bil je soustanovitelj Ciril-Methodovega društva katoliških duhovnikov. Umrl je 30. 5. 1980 v Ljubljani. – ES, geslo Demšar Jože, str. 227.

²² Pegan Vladislav, pravnik in politik, r. 24. maja 1878 v Vipavi, kasneje odvetnik v Ljubljani. Ljudsko šolo je dovršil v Vipavi, gimnazijo pa v Ljubljani l. 1896, pravo je študiral do l. 1898 na Dunaju, potem v Gradcu, tu l. 1901 prom. za doktorja prava. V odvetniški praksi je bil v Celju (pri dr. Vrečku) do l. 1906; tukaj in v Ljubljani opravil sodno prakso in zaključil odvetniško prakso (pri odvetniku Vencajzu) v Ljubljani, kjer je odprl l. 1908 odvetniško pisarno. Še isto leto je bil izvoljen za dež. poslanca iz splošnega volilnega razreda za sodne okraje Ribnico, Vel. Lašče, Kočevje, 1913 pa za notranjske sodne okraje. Od l. 1908 do prevrata 1918 je bil tudi iz cele zbornice izvoljeni dež. odbornik. – SBL, 1935, geslo: Pegan Vladislav, str. 281.

²³ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 16–21.

²⁴ Telegram, 30. 8. 1910, fol. 5.

²⁵ Dopis orožniške postaje Železniki c. kr. Sodišču v Škofji Loki, 29. 8. 1910, fol. 1.

²⁶ Telegram, 31. 8. 1910, fol. 4.

²⁷ Peter Borisov in Anton Dolenc: Razvoj sodnomedicinskega izvedenstva v Evropi. V: Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike (ur. Sandi Sitar), Ljubljana, 1991, str. 41.

²⁸ Sodna obdukcija, 30. 8. 1910, fol. 9.

biti pozorna do morebitnih ran na telesu ob upoštevanju možnosti, da so prizadeti tudi notranji organi. Morala sta odgovoriti na vprašanje, ali bi poškodovanec ostal pri življenju, če bi mu bila nudena pravočasna strokovna pomoč. Prav tako bi morala podati mnenje o pripravi oziroma orodju, s katerim je bila povzročena poškodba, in nedvoumno izjaviti, ali je bilo takšno orodje primereno kot sredstvo za umor.²⁹

Nato je sledil notranji pregled lobanje: »Pri odstranitvi poglavne kože od lobanje se takoj pokaže, da je nad levim ušesom vse večje, kakor tudi pokostnica daleč na okrog podpluta in prepojena s črno strjeno krvjo. Ta podplutev je za dlan velika, sega na spredaj daleč na senco, navzgor do temena in na ozadaj daleč v zaglavje. Pri natančnem prepariranju se takoj že od zunaj opazi, da je senčna kost nad levim ušesom prebita /.../. En prst široka nad obodom je črepina 4 cm prebita in ½ mm vdrt«. ³⁰

V torek zvečer sta medicinska izvedenca, potem ko sta pogledala tudi prsno ter trebušno votlino, podala uradno mnenje: »Raztelesenje je čisto jasno pokazalo, da je smrt bila nasilna. /.../ razbitje črepine vsled zunanje tope sile, je povzročilo, da je začela krvavet na tem mestu znotraj med lobanjo in trdo možgansko opno se nahajajoča arterija, dalje, da je le počasi izstopajoča in tu se nabirajoča kri začela pritiskati na možgane. Posledica tega je bila, da možgani niso dobivali dovolj krvne hrane in so vsled pritiska in pomanjkanja krvi otrpnili. /.../ Predmet, s katerim se je povzročila ta poškodba, ni bil ostrorobot in ne toporobot, ker zunaj koža na tem mestu ni ranjena; ampak zaokrožena. Skoraj izključno je, da bi se mogla prizadeti taka poškodba s še tako močnim udarcem s pestjo«. ³¹

Ko se je Šuštar naposled le javil sodniji v Škofji loki, to je bilo dan po obdukciji, je bil na zaslišanju ob 11. uri soočen z mnenjem izvedencev: »Ostanem pri tem, da sem udaril Tuška samo dvakrat s plosko roko po obrazu, po zaglavju ga nisem udaril, v roki nisem imel nobenega predmeta«. ³² Šuštarju se je ob 12.30. uri naznanil sklep, »da se zoper Vas, ki ste sumni hudodelstva uboja« ³³ in ker se je bati, da boste na priče vplivali, ukrene v smislu § 175, št. 3, in pa tudi v smislu § 180. K.p.z³⁴ zavarovalni

pripor.«³⁵ Naslednji dan sta stražmojštra³⁶ Franc Jerala in Jakob Meteln še uradno ovadila Šuštarja c. kr. okrajnemu sodišču v Škofji loki.³⁷

Preiskovalni sodnik Dev pa je potreboval ključen dokaz, predmet, s katerim naj bi Šuštar udarjal po Tušku, da bi mu tako dokazali krivdo. Janez Čemažar, edina in najpomembnejša priča, je na zaslišanju zatrjevala: »/.../ Jaz nisem videl, da bi bil Šuštar Tuška s kom drugim udaril, kakor s pestjo, nisem videl, da bi imel kamen, ali konec ali kak drug predmet v roki. Tušek je padel na pot, kjer je precej kamenja...«. O pričevanju slednjega so močno dvomili domači orožniki: »Janez Čemažar zatrjuje, da je bil močno pijan, zato ni v stanju, o pripetljaju podati celovito izjavo. Čemažar je dober Šuštarjev prijatelj. Slednji je pri pričevanju resnico odkrito oblatil in brez sramu lagal«. ³⁸

Preden se posvetim forenzični preiskavi in z njo povezani vedi kriminologije in kriminalistike, si na kratko pogledajmo, kdo je sploh bil Franc Šuštar in njegov zbadljiv svak, ter kakšno je bilo okolje, iz katerega sta izhajala.

Nerodno prijateljstvo in železno politično vzdušje

Franc Šuštar, mož normalne postave črnih las, z ovalnim obrazom in majhno brado, je bil znan, da »je hude in nagle jeze«. ³⁹ Leta 1894 se je zapletel v pretep ter bil 4. decembra po §. 411 KZ⁴⁰ obsojen na dvomesečni pripor.⁴¹ Prav tako se je hitro sporekel ob zbadanju glede dolgov. Tako je l. 1904 prišlo do scene pri posestniku Janezu Trpinu, Smolevo 41. Lastnik se je na zaslišanju takole spominjal pripetljaja: »/.../ neko nedeljo popoldan sta prišla Luka Zupan in nek Poljanc, brat Šuštarjeve žene k meni na dom. Zupan je bil nekoliko pijan, prišel je po voz. Za njim je prišel tudi Franc Šuštar, ki je bil tudi nekaj pijan. Z Zupanom sta se nekaj pričkala, konačno ga je Zupan vprašal, kdaj mu bude seno plačal, katero mu je njegov oče dolžen. Šuštar je pograbil odprt žepni nož, ki je bil na mizi, zasukal se je na stolu proti Zupanu...«⁴² »Z odprtim nožem me je dregnil v desno stegno« se je

²⁹ Peter Borisov in Anton Dolenc: Razvoj sodnomedicinskega izvedenstva v Evropi. V: Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike (ur. Sandi Sitar), Ljubljana, 1991, str. 41.

³⁰ Sodna obdukcija, 30. 8. 1910, fol. 9.

³¹ Prav tam, fol. 14.

³² Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 20.

³³ V smislu § 140. KZ (uboj: sicer ne z namenom, ga ubiti, ampak je bil izvršen v drugi sovražni obliki, tako je to kaznivo dejanje uboj). Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, I. Zvezek, Ljubljana, 1889.

³⁴ Kazensko procesni zakonik (Die allgemeine Strafprozessordnung), potrjen s cesarskim patentom 29. julija 1853 (dopolnjen 23. maja 1873).

³⁵ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 21.

³⁶ Več o kranjskem orožništvu glej Čelik Pavle, Orožništvo na Kranjskem (1850–1918), str. 200–205. Stražmojster je lahko postal vsak odličen postajevođa, ki je dokončal »šaržno« šolo, ter najmanj pol leta vodil okrajno orožniško poveljstvo pod nadzorom oddelčnega poveljnika.

³⁷ Ovađba c.kr. okrajnemu sodišču v Škofji loki, 1. 9. 1910, fol. 22.

³⁸ Orožniška postaja v Železnikih, 1. 9. 1910, fol. 23.

³⁹ Zaslišanje Antona Štalca, 2. 9. 1910, fol. 27.

⁴⁰ §. 411 KZ: Namerna in pri pretepih povzročena telesna poškodba, katera se smatra kot prestop, razen če se znotraj dejanja ne najde hujši kaznivi namen v smislu §. 152 KZ.

⁴¹ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 16–21.

⁴² Zaslišanje Janeza Trpina, 21. 10. 1910, fol. 75.

spominjal Zupan, »ne da bi me poškodoval, pač pa je hlače in gate razrezal. /.../ Vrgel je tudi desetak na mizo, češ, da si naj poplačam, kar pa nisem hotel«.⁴³

Pred poroko z Marijo Mrak je Šuštar dvoril Franci Tušek, sestri preminulega. Imela sta »ljubezensko romanco«. Prav tako je bil pomemben tudi gospodarski vidik, točneje dota; Francina naj bi znašala 12.000 K. Ženitveni trg je bil omejen, večinoma znotraj vaške skupnosti ter pod njenim budnim nadzorom. Posredništvo je predstavljala vaška mladina; »burši« ter starši in sorodniki.⁴⁴ Tušek je Šuštarju kasneje prepovedal dvoriti njegovi sestri: »Nič ne hodi za njo, ona ni za tebe, ti pa ne za njo.« Zavrnitev je med krajani močno odmevala. Kemija se je končala, ko se je Franca poročila v Staro loko.⁴⁵ Prav tako se je tudi zanimal za njeno mati, Nežo Tušek. Živeča pri sinu⁴⁶ je prav tako premogla visoko doto.⁴⁷

Pozimi leta 1909/10 pa je v Flandrovi gostilni prvič med svakoma zavrelo, čeprav je Šuštar trdil, da: » /.../ politično mišljenje ni kalilo najinega prijateljstva. Zbadal me je sicer, kadar je bil nekaj vinski, kar sem pa kot šalo na znanje vzel.«⁴⁸ Priča dogodku je bila Marija Prevc iz Železnikov 35: »Nek delovnik letos pozimi, to vem, da je bilo po Božiču, sem v Karlovi gostilni v Železnikih špeh rezala, ondi sta bila tudi Tušek in Šuštar, precej pijana, prepirala sta se radi politike, različne stvari sta si naprej metala /.../ slišala sem, da je padla klofuta, in videla sem, da je Šuštar stal, Tušek sedel in radovedna sem bila, če bo Tušek nazaj udaril, pa ni. /.../ Prihodnji dan dopoldne je prišel Tušek zopet v gostilno, prišel je tudi Šuštar, ki je pripeljal par volov, bila sta takoj prijatelja, o klofuti ni bilo nobenega govora in Tušek je še za Šuštarja plačeval...«⁴⁹

Šuštar in Tušek nista bila le prijatelja »od otročjih let«,⁵⁰ kasneje ju je povezovalo še nerodno svaštvo, določeno z gmotnim položajem. Tušek je bil dobro stoječ, Šuštar pa zadolžen,⁵¹ celemu kraju so bile znane tudi propadle romance med Šuštarjem in Tuškovo sestro, končno pa so si bili nasprotni še njuni političnimi nazor. Šuštar je bil pripadnik katoliškega, Tušek pa libe-

ralnega tabora ter član železniškega Sokola, oba pa sta bila občinska odbornika v Selcah.⁵²

Liberalni časopis *Gorenjec; politični in gospodarski list* iz Kranja, je 3. 9. 1910 objavil pod rubriko »Iz stare loke« izredno pretiran članek z naslovom »Strašen uboj v selški dolini«.⁵³ Zaradi nejasno izdelanega idejno-političnega programa se je liberalni tabor vse bolj odzival s t. i. »protifarško gonjo«. Ta je potekala predvsem po časopisih, v slovenski prostor jo je uvedel zlasti Ivan Tavčar, ob pomoči urednika vodilnega liberalnega dnevnika *Slovenski narod* Miroslava Malovrha.⁵⁴ Članek uboj izrabi, napihne ter po možnosti izkrivi in postavi v službo političnega obračunavanja.

» /.../ Iz starega sovraštva se je tudi to pot med Šuštarjem, bratom Tuškove žene, in Tuškom vnel prepir, v katerem je Šušter s hlodovini krajcem pobil Tuška na tla in ga na tleh ležečega z okovanimi čevlji tako osuval po telesu, da so se poznali celotni odtiski čevljev na njem in mu je počil mehur.«⁵⁵ Živinski zločinec je na to pustil svojo žrtev in Tušek se je z zadnjimi močmi privlekel do Sevarja, kjer je doma njegov prvi hlapec. Ko so ga videle ženske, ki so bile doma, krvavega, jim je še odgovoril na njihovo vprašanje, kaj se mu je pripetilo: »saj me vidite«, potem pa se je onestvestil, in kmalu na to umrl. Mrtvega so prepeljali v Selca, kjer se je izvršila sodna obdukcija. V torek so ga v Selcih pokopali. 27 letni Ivan Tušek je oče dveh nedoraslih otrok, velik posestnik in kot odločen naprednjak član »Sokola« v Železnikih. Šušter pa je star 40 let, tudi oženjen in pristaš S. L. S.. To je zopet žalostna slika in dokaz, kako podivjanost napravlja duhovščina med svojimi ljudmi, ker skrbi pač za politiko, ne pa za dušno in srčno izobrazbo naših zaostalih ljudi.«⁵⁶

Politične stranke so se zbirale okoli časnikov in *Gorenjec* prav gotovo ni bil izjema. Liberalni in katoliški tabor sta bila vsak na svojem bregu, in klicala »Vsak k svojim«. Po deželnih volitvah l. 1895 na Kranjskem je katoliški tabor iz podeželja povsem izrinil liberalce. Po razširitvi volilne pravice za moške l. 1907 je ta najbolj koristila Slovenski ljudski stranki. Po l. 1908 je SLS imela na Kranjskem 26 voljenih poslancev, tem pa se je kot virilist pridružil knezoškof Anton Bonaventura Jeglič. Moč vseh deželnih katoliških političnih strank se je pokazala 17. 10. 1909, ko so se povezale v Vseslovensko

⁴³ Zaslišanje Luka Zupana, 21. 10. 1910, fol. 74.

⁴⁴ Na splošno več o zgodovini družine glej: Reinhard Sieder, *Socialna zgodovina družine*, str. 53–56.

⁴⁵ Zaslišanje Marije Kobler, sosedu Tuška, 13. 10. 1910, fol. 71.

⁴⁶ Več o preužitkarstvu glej npr: Sergij Vilfan, *Pravna zg. Slovencev*, str. 508–509, 1961; Sieder, *Socialna zgodovina družine*, str. 58–65, 1998; Ludwig Elster, *Wörterbuch der Volkswirtschaft in zwei Bänden*, geslo: Vererbung des ländlichen Grundbesitzes und ländliches Erbrecht str.1173, Bd. 2., 1911.

⁴⁷ Orožniška postaja Železniki, dopis c.kr. sodišču v Škofji Loki, 1. 10. 1910, fol. 66–67.

⁴⁸ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 18.

⁴⁹ Zaslišanje Marije Prevc, 13. 10. 1910, fol. 72.

⁵⁰ Odreditev pripora F. Š., 31. 8. 1910, fol. 18.

⁵¹ Zaslišanje Antona Štalca, 2. 9. 1910, fol. 27.

⁵² Dopis Županstva Selca okrajnemu sodišču Škofja loka, 30. 8. 1910, fol. 8.

⁵³ *Gorenjec*, 3. 9. 1910.

⁵⁴ *Prav tam*, str. 35.

⁵⁵ Opravljeno sodno raztelesenje ni privedlo do vzroka smrti, navedeno v časniku. Udarjanje s škornji po nesrečnežu tudi ne bo držalo, sklepanje na hlodov krajec, kot morilsko orodje, pa je bilo prerano.

⁵⁶ *Gorenjec; politični in gospodarski list*, št. 35, 3. 9. 1910.

ljudsko stranko, liberalne vrste pa so se ob pomanjkanju »discipline« vedno bolj drobile.⁵⁷

Svojo zgodbo sta v Železnikih pisali tudi telovadni društvi, liberalni Sokoli in katoliški Orli. Nekaj zagnanih liberalcev je 23. avgusta 1908 sklicalo ustanovni občni zbor Sokola Železniki. S prireditvijo (telovadbo) avgusta l. 1908 na Piscu pred cerkvijo so želeli popularizirati pravkar ustanovljeno telovadno društvo, s čimer so navdušili tudi takratnega župnika Antona Korbiča, ki je telovadcem osebno prinesel celo svoje vino. Kaplan je o njegovem »nepravilnem dejanju« takoj poročal naprej, čemur je sledila takojšnja zamenjava župnika Korbiča s Krekovim prijateljem Valentinom Marčičem, do takrat župnikom na Bohinjski Bistrici. Leta 1909 župnika Korbiča torej ni bilo več v Železnikih, čez dve leti pa je v resignaciji umrl.⁵⁸

»Orle«, protiutež liberalnim sokolom, je ustanovil leta 1905 na Jesenicah kaplan Karel Čuk, mesec dni pred ustanovitvijo matičnega odseka pri Slovensko krščansko-socialni zvezi v Ljubljani.⁵⁹ V Selcah, Škofji Loki in Železnikih je bilo društvo ustanovljeno s pomočjo župnika Valentina Marčiča leta 1909. Leta 1912 so v Železnikih zgradili Orlovski dom.⁶⁰ Od takrat so bili Sokoli in župnik Marčič v nenehnem konfliktu. Slednji jih je pogosto zaničeval v pridigah. Društveni odbor Sokola zato ni mogel molčati in je 19. 6. 1909 župniku poslal javno pismo: »Velečastiti gospod Valentin Marčič, župnik v Železnikih. Spodtikali ste se že opetovano nad našim društvom, če tudi baš do sedaj niste imeli nikakega povoda, ker naše društvo je samo telovadno in izobraževalno ter tako tudi ostane. V dokaz Vam lahko pošljemo na vpogled društvena pravila, katera so za nas kot društvenike tudi merodajna. Nikakor pa nima naše društvo namena škodovati osebito veri ali drugim cerkvenim prireditvam. Apelujemo na Vas, gospod župnik, da nepotrebno izzivanje v cerkvi v bodoče opustite oziroma nadaljujete, ako pri tem postopate z gotovim namenom. Mi tilnika pred Vašim terorizmom ne bomo uklonili.«⁶¹

Publicist Jože Dolenc pa je med brskanjem po gradivu sokolskega društva Železniki v zapisniški knjigi

našel tudi sledeči zapis: »Na poti proti domu 28. avgusta 1910 je Ivana Tuška; posestnika iz Megušnice in člana Telovadnega društva Sokol v Železnikih, ubil njegov svak Franc Šušteršič, posestnik v Ostrem vrhu«. Ivan Tušek, član Sokola, »premožen posestnik in vzorčen mož, kot takšen pri občanah zelo dobro spoštovan«,⁶² tako ni dočkal pričetek gradnje društvenega doma septembra leta 1910.

O vzrokih kriminala in »mehanični objektivnosti«⁶³

Kritika kazenske zakonodaje fevdalne družbe se je pojavila z liberalno razsvetljeno ideologijo v 18. stoletju in si utirala pot v prvi polovici 19. stoletja. Pričela se je »humanizirati« podoba zločinca.⁶⁴ Prišlo je do znanstveno racionalne obravnave zločina in do nastanka znanosti, ki je pričela raziskovati vzroke kriminala.⁶⁵ Glavne premise razsvetljene kazenske ideologije so bile: temeljna svoboda volje, moč razuma in možnost poboljšanja osebe, neodvisnost sodstva in enakost pred zakonom. Iz tega prepričanja je izhajalo novo kazensko pravo: osebi, ki se odloči prevzeti odgovornost kriminalnega dejanja nase, katero se ji lahko, če ni nobenih olajševalnih okoliščin, dokaže in s tem opraviči kazen.⁶⁶ Glavno je bilo načelo »odvračanja«. Prav tako so reformatorji dobro vedeli, kakšna mora biti kazen (prevzgoja z delom), ki bi obtožence ponovno integrirala v meščansko družbo.⁶⁷ Največji prelom pa je predstavljala prekinitve s prakso inkvizicijskega postopka z dokazovalnim. Začel se je čas preiskovalnega sodnika in uveljavljanje kriminologije kot samostojne akademske discipline. Interes razložiti kriminal je bil širok ter interdisciplinaren, npr. pravne znanosti, kriminalna statistika, k. antropologija, k. biologija, k. psihologija, k. medicina itd. Nasprotno, pa je Hans Gross izhajal iz svojih dolgoletnih izkušenj kot preiskovalni sodnik. Utemeljeval je to, kar bi danes razumeli pod pojmom kriminalistika, torej empirično delo na terenu, z namenom zločin objektivno dokazati.⁶⁸

V prvi polovici 19. stoletja medicinsko-biološka razlaga ni uživala širše recepcije, širše je bila sprejeta družbeno ekonomska teorija kaznivega dejanja (npr. moralna

⁵⁷ Pančur, *Politično življenje po volilnih reformah*. V: Slovenska novejša zgodovina, str. 38–43.

⁵⁸ J. Dolenc, *Ob stoltnici ustanovitve Telovadnega društva Sokol v Železnikih*. V: *Železne niti: zbornik Selške doline*, št. 5, str. 223–237.

⁵⁹ E. Dolenc, Orli. V: Slovenska kronika 20. Stoletja, str. 61: Ustanovljen po občem zboru SKSZ septembra 1905 v Mariboru. Marca 1909 se preimenujejo v Zvezo Orlov. Sokoli so jih radi zbadali s čuki, pticami, ki bi naj oznanjale smrt. Predsednik Orlov dr. Lovro Pogačnik je zbadljivke komentiral takole: »Naj nas kar zmerjajo s čuki, oznanjamo smrt slovenskega liberalizma, ošabnosti in frakarstva«. Do 1. svetovne vojne se je Orel po številu članov približal Sokolu, po številu odsekov pa ga je že presegel.

⁶⁰ Košmelj, 2007, str. 201–202.

⁶¹ Prav tam, str. 228.

⁶² Orožniška postaja Železniki, dopis c.kr. okrajnemu Sod. v Škofji Loki, 1. 9. 1910, fol. 24.

⁶³ Bachhiesl, 2014, str. 101.

⁶⁴ Več o zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem glej; Studen, Rabljev Zamah, str. 87–94.

⁶⁵ Na splošno več o razvoju kriminologije v različnih državah glej; Peter Becker in Richard F. Wetzell (ur.), *Criminals and their scientist: The history of criminology in international perspective*.

⁶⁶ Bachhiesl, 2014, str. 35–44.

⁶⁷ Wetzell, 2000, str. 15–17. S politiko kaznovanja so se v predmarčnem obdobju ukvarjali predvsem; Cessare Beccaria, Sir Samuel Romilly, John Howard, Jeremy Bentham in Paul Johann Anselm von Feuerbach.

⁶⁸ Bachhiesl, 2014, str. 35–44.

statistika in teorija »kriminalnega razreda« sta trdili, da je kriminalni produkt celotne družbe).⁶⁹ Ob koncu stoletja pa je kritika obstoječe zakonodaje postajala vsa večja. Z razmahom industrializacije in urbanizacije se je družbena struktura spreminjala. Stari predpisi so bili ponekod zaradi novih okoliščin modificirani in utrjeni. »Ne zločin, ampak zločinec je predmet kaznovanja, ne pojem, ampak človek je tisti, ki je kaznovan« je v 1880-ih menil nemški pravnik Franz von Liszt. Svojo kritiko je utemeljeval s problemom povratništva.⁷⁰ Cesare Lombroso, jetniški psihiater v Torinu in od l. 1876 predavatelj na tamkajšnji univerzi, pa je vzrok kriminala iskal preko antropološke interpretacije temelječe na atavizmu. Iste leta je izdal svoje najodmevnejše delo »Rojen zločinec«, ki je bilo sprejeto različno od države do države.⁷¹ Od ideje o hudodelcu, ki naj bi bil »zmožen poboljšanja«, se je uveljavljalo stališče, da je treba družbo zaščititi pred »dedno pogojenim zločincem«, razpoznavnim psihološko in fiziološko. Kriminologija je v iskanju odgovorov potrebovala nove metode, ki so jih priskrbele »natančne« naravoslovne znanosti, predvsem biologija (Darwinova teorija je bila kasneje v službi družboslovja izprijena v teorijo t. i. socialnega darvinizma).⁷²

Hans Gross (1847-1915) je bil od l. 1898 profesor kazensko procesnega prava v Czernowitzu, nato l. 1902 na nemški univerzi v Pragi in končno l. 1905 na univerzi v njegovem rojstnem mestu Gradec (Karl-Franzens Universität Graz). Njegov učbenik za preiskovalne sodnike, *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w.* (preiskovalni sodnik je zanj vsak, ki se ukvarja z vzroki in preprečevanjem kriminala), je izšel leta 1893 ter doživel široko recepcijo. Na podlagi tega dela ga upravičeno imenujemo »očeta moderne kriminalistike«. Leta 1898 je začela izhajati znanstvena revija »Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik«, leta 1913 pa mu je uspelo na graški univerzi institucionalizirati vedo kriminalistike s c. kr. Kriminološkim univerzitetnim inštitutom.⁷⁴ Odločilno je bilo, da je svojo interdisciplinarno vedo omejil od

že obstoječih pravnih znanstvenih disciplin. Zanj je morala kriminalistična znanost postati »naravoslovni element v kazenskem pravu« in temeljiti na »eksaktni podlagi poskusov, eksperimentov in ogledovanja«. ⁷⁵

Gross je menil, da: »glavno vedno ostaja to, da si je preiskovalni sodnik popolnoma na jasnem, koga mora izprašati oziroma katerega izvedenec je potrebno izbrati; dalje, da ve, kaj mu lahko izvedenec pojasni...«. ⁷⁶ V poštev je tako prišlo 10 izvedencev različnih disciplin, katere je kot orkester usmerjal s ciljem, odkriti resnico s pravilnim metodološkim pristopom. ⁷⁷ Lombrosa je zavračal, tako kot von Liszt, kot »metodološko nepri- merne« , vendar je bil med drugim naklonjen tudi biološki razlagi kriminala. ⁷⁸

Varnostni organi evropskih držav so se ubadali s problemom identifikacije prestopnikov. Ponaredbe so skušali odpraviti s prefinjenimi osebnimi dokumenti, kasneje opremljenimi z vodnim žigom, izdanimi od okrajnih oziroma občinskih uradov. Izdaja dokumentov je tako bila preverljiva in izsledljiva. V Franciji so npr. pri izdajanju dovolilnic za potovanja uporabljali sistem t. i. »patentiranih prič«, kar pa vseeno ni rešilo težave ponarejanja. ⁷⁹ V drugi polovici 19. stoletja je Alphonse Bertillon (1853-1914) ustvaril sistem klasifikacije prestopnikov na podlagi njihove zunanje karakteristike. Antropometrija oziroma »Signalement«, kakor se je imenoval sistem, se je delil na tri dele; I. Meritve telesa, II. Opis osebe in III. Imenik posebnih razpoznavnih znakov. Knjižico regionalnih delinkventov z njihovimi opisi bi tako močje postave imele s seboj in iz nje identificirali želeno osebo. Na sistem se je kasneje navezovala fotografija, katera si je na prelomu stoletja utirala pot kot uporabno identifikacijsko in forenzično sredstvo. ⁸⁰

Bertillon je l. 1888 integriral fotografski atelje pariške policijske direkcije v svoj *Service del Identification*. S svojim antropometričnim sistemom je posredno reformiral t. i. Album hudodelcev (*Verbrecheralbum*), kateri je že takrat postajal vedno bolj zastarel. Za potrebo identifikacije je fotografiral pod točno določenimi pogoji, osumljenec je moral sedeti na stol, ki je bil povezan s fotoaparatom in katerega je lahko fotograf upravljal z ročico. Osumljenčeva glava in roke so bile zaradi lažjega in natančnega fotografiranja fiksirane na stol. Presečišče obeh linij, vidnih na fotografski leči, je moralo pasti na

⁶⁹ Wetzell, 2000, str. 17–31. Pri medicinsko-biološki razlagi velja izpostaviti Franza Josepha Galla (stopnjo kriminala je povezal z obliko lobanje), Etienna Jeana Georgeta (»monomania«, delna norost, zasnovana kot dotična patološka preokupacija v drugače zdravem umu), ter James Cowles Prichard (»moral insanity«, oblika duševne neuravnovešenosti, v kateri intelektualne možnosti niso prizadete, poškodovani pa so afekti in emocije. Oseba tako trpi hude napade jeze).

⁷⁰ Bachhiesl, 2014, str. 50. Več o reformnem gibanju v Nemčiji glej tudi; Wetzell, *Inventing the criminal*, str. 31–38.

⁷¹ Več o Cesare Lombroso glej; Mary S. Gibson, *Cesare Lombroso and Italian Criminology, Theory and Politics*, str. 137–159. V: *Criminalist and their scientist: The History of Criminology in International perspective*.

⁷² Bachhiesl, 2014, str. 45–50.

⁷³ Prav tam, str. 51–61.

⁷⁴ Prav tam, str. 52–53.

⁷⁵ Prav tam, str. 58.

⁷⁶ Gross, 1894, str. 133.

⁷⁷ Bachhiesl, 2014, str. 61–78.

⁷⁸ Prav tam, str. 113–138.

⁷⁹ Becker, 2006, str. 70–71.

⁸⁰ Bachhiesl, 2014, str. 88–100; Becker, 2006, str. 72–73.

Člani preiskovalne komisije zavzemajo enak položaj, kakor bi ga naj Tušek in Šuštar (spredaj) ter Čemažar (zadaj) v nedeljo, tik pred sporom (Arhiv Republike Slovenije)

skrajni konec očesa in iti skozi obe ušesi oziroma skozi eno, če je bil slikan profil osebe.⁸¹

Gross je bil izjemno navdušen nad možnostjo uporabe fotografije za poizvedovalne namene. Zavedal se je, da ni bila enostavna reprodukcija realnega, k večjemu je zgolj omejila naravo v njeno tehniko perspektive. Vendar je vseeno zastopal mnenje, da fotografija vidi bolje kot človeško oko, in, da jo mora spremljati natančen protokol, po možnosti opremljen z dodatnimi skicami. Fotografija ustaljene tehnike protokoliranja ni izpodrivala ampak dopolnjevala. Zanj je predstavljala »mehanično objektivnost«, ideal eksaktnosti. Ne več interpretacija, merodajno je postajalo mehanično reproduciranje. Kot koristno je smatral tudi izboljšanje fotografij, za morebitne ponazoritve dotičnih detajlov, kar pa seveda ni

razumel kot manipuliranje. Fotografija se je uporabljala pri identifikaciji, pri shranjevanju dokaznega materiala ter – za nas najpomembnejši – dokumentaciji situacij na kraju zločina.⁸²

Forenzična preiskava

V petek, 2. septembra 1910 se je med 13.00 in 17.00 preiskovalna komisija odpravila na krajevni ogled. Skupaj s pričami so jo sestavljali preiskovalni sodnik Dev, zapisnikar Tratnik ter orožnika Jerale in Meteln.⁸³

Mimo domačije Matevža Pegana so prišli do kapelice, od Železnikov oddaljene pol ure hoje. »Med tem križališčem nad obema potoma se nahaja ½ m visok prostor s travo zaraščen, kjer so vsi trije počivali, in sicer, kakor Janez Čemažar (red. št. 15) pokaže in kakor Anton Štalc (red. št. 14) pokaže, osumljenec in Tušek skupno spredaj, Janez Čemažar za njima kake 4 korake. Na onem mestu,

⁸¹ Becker, 2006, str. 80–82; Paul, 1900, str. 38–44: Thomas Adams je v New Yorku prvi uvedel Album hudodelcev, Chicago pa je bilo prvo mesto, v katerem je pol. postaja l. 1885 uvedla svoj fotografski atelje. V Avstriji je fotografiranje kaznjencev po zaporih postalo aktualno po l. 1892. Leta 1900 je bil na Dunaju vzpostavljen prepoznavni urad na c. kr. policijski direkciji.

⁸² Bachhiesl, 2014, str. 101–113.

⁸³ Krajevni ogled, 2. 9. 1910, fol. 42.

kjer sta sedela /.../, je zemlja nekoliko razrita, v zemlji se vidijo stopinje in sledovi /.../. C. kr. sodnik Dev si je ogledal prostor okoli kapelice, »Na obeh potih se nahaja ogromno debelega kamenja« je zapisoval Tratnik: »Janez Čemažar pokaže tudi mesto, na katero je Tušek padel, to mesto je oddaljeno od onega prostora /.../, 7 korakov, pasti je moral vsekakor na kamenje na pot, ker je tam mnogo in debelega kamenja. Padel je vsaj pol metra visoko na pot ali pa mogoče tudi več. Kamenje je okroglo, ploščato, krvnih sledov ni«⁸⁴.

Član preiskovalne komisije, ležeč na mestu, kamor bi naj Tušek po Šuštarjevem udarcu padel (Arhiv Republike Slovenije)

Okolica je dajala vtis, da je Tušek, po prejetih udarcih, nerodno padel na kamenje in si razbil glavo. A pozornost preiskovalnega sodnika je ujel »kos lesa«, ki je ležal pri kapelici.⁸⁵ »Kos je spadal sigurno h kakemu krajcu, od katerega je moral biti pred kratkim časom odtrgan, ker je na onem koncu les povsem svež«.⁸⁶

»Na kraju dogodka sta se tudi napravili dve fotografiji, da se razvidi, kje so Tušek, Šuštar in Čemažar sedeli, /.../. Druga fotografija pa označi mesto, na katero je po napovedi Janeza Čemažarja (red. št. 15) padel rajnik Tušek«.⁸⁷ Fotografiranje na kraju zločina je bilo na prelomu stoletja vse pogostejše.⁸⁸ Pri preiskavi umorov, težkih telesnih poškodb itd., je bilo priporočljivo, posedovati fotografijo kraja zločina, na kateri storilci (v našem primeru člani

preiskovalne komisije) po pričevanju prič ali samega hudodelca zavzemajo enak položaj.⁸⁹

»Od tod se poda komisija na mesto, kjer je Tušek obležal. To mesto se nahaja pred Sevarjevo hišo, oddaljeno kakih 400 korakov od križališča. Da se do tja pride, se mora iti čez dva mostička en meter široka, brez vsake ograje. Pred Sevarjevo hišo pokaže Micka Štalc (red. št. 16) prostor, kjer je Tušek agoniral, ta prostor se nahaja tik ob potu in kakih 100 korakov naprej pokažejo Pavle Čemažar (red. št. 17), Johanna Štalc (red. št. 18), Rozalija Štalc (red. št. 19), Alojzija Rant (red. št. 21) prostor, kjer je Tušek obležal. /.../. Sevarjeva hiša je od tega prostora oddaljena kakih 200 korakov in ker stoji hiša na gričku, se vidi dobro na ta prostor. Na tem prostoru /.../ se nahaja krožnik velik kamen, ki je v zemljo zabit, navzoči pa pravijo, da so Tuška tako dobili, da je imel par nog še na potu, glava pa je bila oddaljena za kakšno ped od tega kamna«.⁹⁰

Ogled se je očitno obrestoval, predmet, na katerega sta že namigovala medicinska izvedenca, je bil najden. Anton Štalc, ki je spremljal komisijo, je sodniku Devu razložil, da je v nedeljo: »Pod tistim mestom, kjer sta sedela Tušek in Šuštar, na potu od njiju oddaljeno kake dva koraka,

/.../ ležal čez pot kot $\frac{1}{2}$ metra dolg krajec, ali kakor mi pravimo »konec dile«, ob katerega sem še z nogo zadell in ga v kraj brcnil. Ta krajec je manjkal, kajti, ko sem prihodnje jutro mimo tega mesta šel, ga ni bilo več. Nazaj gredoč ga tudi nisem videl...«.⁹¹

Rezultat krajevnega ogleda je bil vseeno dvoumen. Na podlagi morfologije krvnih sledov bi lahko sicer sklepali na potek dogajanja, vendar je iz nedelje na ponedeljek zaradi poletne nevihte močno deževalo.⁹² Krvne sledi, izpostavljene podnebnim razmeram ter terenu, so lahko spreminjale barvo od tipično rdečih do rjavkastih, rozastih, ali celo brezbarvnih. Sledi na kamenju je tako dež verjetno izpral, sončni žarki in veter pa so jih posušili ali pa so na gladki podlagi odpadle.⁹³

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Krajevni ogled, 2. 9. 1910, fol. 43.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ Prav tam, fol. 43.

⁸⁸ Becker, 2006, str. 84.

⁸⁹ Paul, 1900, str. 38–44.

⁹⁰ Krajevni ogled, 2. 9. 1910, fol. 43.

⁹¹ Zaslišanje Antona Štalca, 2. 9. 1910, fol. 27.

⁹² Krajevni ogled, 2. 9. 1910, fol. 42–43.

⁹³ Bachhiesl, 2014, str. 391–403.

Kaj pa krajec? Preiskovalni sodnik Dev ga je takoj poslal na okrajno sodišče in Šuštarja v nedeljo soočil z dokaznim materialom in izpovedmi prič. »Iz zapora se privede osumljenec, kateremu se pridocijo izpovedbe zaslišanih prič.«⁹⁴ »/.../ Jaz z vso odločnostjo potrdim, da sem ga samo s prazno roko udaril« je v svojo obrambo povedal Šuštar: »/.../ bil sem precej razburjen. Moj namen je bil Tuška le nekoliko oklofutati...«⁹⁵ Seznajen s kosom lesa je odvrnil: »Jaz te dile nisem videl, je nisem imel v rokah.«⁹⁶ Zato, ker ni bilo krvnih sledov⁹⁷ in ker je manjkal drugi konec /dile/, je bil dokazni material pomanjkljiv. Naslednji dan se je v zvezi z domnevnim morilnim orodjem na sodišču oglasil Jože Verhunc, Tuškov prijatelj in usnjarski pomočnik: »Dne 28. avgusta 1910 zvečer nas je šlo kakih 30 Železnikarjev Tuška kropiti. Ponoči okrog enajste ure smo se vračali, svetili smo si s svetilkami in pri znamenju /.../ sem našel dilo kakih 80 cm dolgo, 1 dm široko, ki sem jo pobral ter domov vzel. Če je bilo kaj krvnih sledov na dila, ne vem. Prihodnje jutro je pa moja žena to dilo požgala.«⁹⁸

Šuštarju se 8. septembra na okrajnem sodišču »naznani sklep posvetovalne zbornice z dne 7. 9. 1910, da se zoper njega ukrene predpreiskava radi hudodelstva uboja, ker je /.../ z udarcem s trdim topim orodjem tako ravnal, da je Tušek umrl, nadalje, da se stavi na prostost proti obljubi v smislu § 191.k.p.z., konačno, da se to sodišče delegira, nakar izjavi: 'Temljem ta sklep na znanje brez pritožbe in storim obljubo'«.«⁹⁹

»V imenu Njegovega Veličanstva«

Po dodatnem poizvedovanju je državno pravdnništvo v Ljubljani 27. 10. 1910 podalo obtožnico zoper Šuštarja.¹⁰⁰ Temeljila je na izjavah 19. prič ter obdukcijem izvidu, ovadbi in krajevnemu ogledu.¹⁰¹ Naznanila se mu je 12. novembra 1910 na c. kr. okrajnem sodišču v Škofji Loki: »Potrjujem prejem prebrano mi obtožnico, izrecno se odpovem ugovora zoper isto.«¹⁰² Glavna obravnava na

c. kr. deželnem kakor porotnem sodišču v Ljubljani se je vršila 3. 12. 1910.¹⁰³

Glavne razprava (Vr. 695/10/62) se je vršila v navzočnosti c. kr. dvornega svetnika Pajka kot predsedujočega in sodnikoma prisednikoma, Koblerjem in Luschanom. »Ob 9.45. izreče predsednik razprave za pričeto, ko so porotniki zavzeli svoje sedeže...«¹⁰⁴ Šuštarju ter njegovemu branilcu Peganu je državni pravdnik dr. Kremžar¹⁰⁵ nato prebral obtožnica od 27. oktobra 1910, na kar obtoženec pripomni: »/.../ skočila sva šele po temu, ko mi je Tušek grozil, da me bo z nožem. /.../ mi je že nekoč grozil, da me bo zaklal, zato sem ga hitro dvakrat z odprto roko udaril po obrazu. /.../, da mi je pred štirimi dnevi moja sestra-Tušкова žena- pravila, da ji je Tušek nekoč rekel, da me bo zaklal ali ustrelil.«¹⁰⁶

Sledilo je dokazovanje. V dvorano je bilo poklicanih 12 prič. Svojo izjavo je podal gostilničar Kralj: »Tušek je tisto nedeljo zapil pri meni 1 gld in 39 kr in ni bil posebno pijan.«¹⁰⁷ K temu je Trojar pristavil: »Tušek je rad pil in je bil pijan prav siten, zbadljiv. Sicer sta bila ranjki in obtoženec dobra prijatelj.«¹⁰⁸ Po pričevanju dodatnih treh prič, je prišel na vrsto Janez Čemažar: »/.../ bili smo prijatelji in se nismo prav nič kregali. /.../, pozoren sem postal šele tedaj, ko sta skočila oba skupaj in obtoženec je tedaj s pestjo udaril Tuška. /.../ padel je po tleh, jaz pa sem potegnil obtoženca vstran in odšel z njim. /.../ Prav zagotovo pa potrdim, da obtoženec Tuška ni udaril z dilo po glavi, to bi bil moral gotovo videti, če je pa v pesti kaj imel, pa ne vem, tud ne vem, ali se je Tušek polagoma zgrudil ali je padel na travo in nagloma po tleh.«¹⁰⁹ Predzadnja priča Janez Štalc je v zvezi s Tuškom dodal: »/.../ Spravljal sem ga enkrat tedaj, močno pijanega domov, tedaj me je začel zbadati in ko sem mu nekaj odgovoril,

¹⁰³ Glavna razprava na c.kr. deželnem sodišču v Ljubljani, 3. 12. 1910, fol. 85–96.

¹⁰⁴ Prav tam, fol. 87.

¹⁰⁵ Kremžar Anton, pravnik, rojen v Lj. 23. jul. 1867, umrl 19. maja 1927. Gimnazijo dovršil l. 1886, pravne študije na Dunaju 1892, prom. 13. marca 1894, nato je vstopil pri dež. sod. v Lj., postal l. 1897 sodni pristav v Kostanjevici, 1900 v Lj., tukaj l. 1905 nam. drž. pravdnika, 1910 drž. pravdnik, 1912 vodilni drž. pravdnik v Novem mestu, 1918 naslovni prvi drž. pravdnik, 1918 svetnik viš. dež. sod. v Lj., poverjen z vodstvom drž. pravdnštva v Novem mestu, 1919 imenovan tu za prvega drž. pravdnika, 1920 naslovni dvorni svetnik; 1924 višji drž. pravdnik v Lj. Teoretično kakor praktično enako izvežban kriminalist je podal l. 1923 kot ekspert pravosodnemu min. odlično apnenje o osnutku kaz. postopka. 1925–6 je bil hon. profesor za kaz. pravo na jur. fak. v Lj. – SBL, 1932, geslo: Kremžar Anton, str. 569–570.

¹⁰⁶ Glavna razprava na c.kr. deželnem sodišču v Ljubljani, 3. 12. 1910, fol. 88.

¹⁰⁷ Prav tam, fol. 89.

¹⁰⁸ Prav tam.

¹⁰⁹ Prav tam.

⁹⁴ Zaslišanje Franca Šuštarja, 4. 9. 1910, fol. 21.

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Krvni sledovi na mehki podlagi, kot je npr. les, so težje izsledljivi, saj se lahko vpijejo ali pronicaajo.

⁹⁸ Zaslišanje Jože Verhunca, 5. 9. 1910, fol. 54.

⁹⁹ Zaslišanje Franca Šuštarja, 8. 9. 1910, fol. 21a.

¹⁰⁰ Obtožnica, 27. 11. 1910, fol. 77: »Franc Šuštar je 28.8. 1910 na poti iz Železnikov proti Martinjemvrhu v sovražnem namenu zoper Janeza Tuška s tem, da ga je tolkel in suval s pestjo in nekim trdim predmetom po glavi, tako ravnal, da je poslednji po tem dejanju vsled otrpnjenja možganov ob življenje prišel. Zakrivil je hudodelstvo uboja po §140 k.z. ...«.

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Naznanilo obtožnice, 12. 11. 1910, fol. 81.

*mi je pa grozil, da me bo z revolverjem ustrelil, dasi mu nisem nič hotel».*¹¹⁰

Po zaslišanju prič državni pravdnik predloži krajevni ogled »kateri se obrazloži porotnikom s pomočjo priloženih 2. obrisov in 2. fotografij«. Na to se prečita zvedniški list in kot pričo zasliša dr. Zakrajška: » /.../ Kar se tiče lobanje, bila je bolj tenka, nego debela, lahko rečem, da je bila pod normalo tenka. /.../ Napravil sem si tudi na papirju približni naris poškodbe na levi strani črepinje (str. 12 protokola) in ga pokažem sodnima izvedencema (dr. Schuster in dr. Plečnik)«. ¹¹¹ Zdravnik-sodni izvedenec dr. Schuster pristavi: »Poškodba bila je smrtna, prizadeta z udarcem s topim orodjem. /.../ Mogoče je tudi, da je padel in si pri tem dobil poškodbe, toda to je bilo tedaj nemogoče, če se je zgrudil nenavadno, hitro in z viška na tla, in priletel z glavo na trd predmet (kamen), če se je pa zgrudil počasi, in to celo na trati, je izključeno, da bi si razbil črepinjo ob tem padcu«. ¹¹² Dr. Plečnik še doda Schusterjevi izjavi: »/.../ če je padel tako, kakor polica po tleh in priletel ob kamen, pri čemur je pa omeniti, da ravno pijanec polagoma pada po tleh, da se lovi z rokami. /.../ Izključujem pa, da bi se mogla taka poškodba prizadjeti z golo roko«. ¹¹³ Dalje se še nato preberejo orožniška poročila.

Šuštar nato prosi sodnika Pajka, da se prebere dopis Županstva v Selcah z dne 27. 11. 1910, kar mu slednji odobri. ¹¹⁴

»/.../ da se za Franc Šuštarja, kateri bo 3. decembra 1910 pri /.../ deželnem kot porotnem sojen, izpove svoje simpatije, ker je bil ves čas svojega gospodarstva zelo priden, pošten, in zanesljiv gospodar, ter tudi eden najboljših občinskih odbornikov. Da se mu je pripetila stvar /.../, je bila za njega le nesreča, mislil in želel tega on ni nikdar...« ¹¹⁵

Po prebranem je sodnik Pajk zaključil dokazovanje. ¹¹⁶ Po tajnem posvetu določi predsednik glavno vprašanje: »Jeli obtoženec Franc Šuštar kriv, da je dne 28. avgusta 1910 na poti iz Železnikov proti Martinjem vrhu v sovražnem namenu zoper Janeza Tuška s tem, da je tolkel in suval s pestjo in nekim trdim predmetom po glavi, tako ravnal, da je poslednji po tem dejanju vsled

strpnjenja možganov ob življenje prišel?« Šuštar je enoglasno izjavil: »Ne«. Nato je pobijal navedbe obtožnice ter opozarjal na možnost: »da je Tušek svojo poškodbo lahko dobil pri kapelici od koga drugega, saj je bil 2 uri čisto sam tam in je imel vsled svoje zbadljivosti dosti protivnikov in predlaga, da porotniki zanikajo stavljeno jim glavno vprašanje«. ¹¹⁷ Sodnik Pajk je nato zaključil glavno razpravo in izrekel sodbo:

»Franc Šuštar /.../, se v smislu § 334. kpz., oprosti, obtožbe...« ¹¹⁸

Sklep

Ali bi, če bi bili na mestu sodnika Pajka, razsodili enako? Sodba je bila takrat absolutna in kot takšna tudi izvršena, kakršno koli polemiziranje o njej na tem mestu bi bilo odveč. Kaj pa kriminalistična preiskava? Zanesljivo ni mogla dokazati, da je Šuštar zoper svaka uporabil najden del lesa. Prav tako ni bil predložen pri dokazovanju; ob dejstvu, da je glavna obtožba zadevala *corpus delicti*. Zanimivo je tudi, da kriminalisti niso položili vsaj kanček zanimanja za Tuškov »nož«, na podlagi katerega je temeljila Šuštarjeva odločna »samoobrambna« reakcija (nanjo se je vendarle ves čas skliceval). Zločina so se »detektivsko« lotili preiskovalni sodnik Dev in orožniki. Kriminalistična veda je bila šele v povojih, potreben je bil čas, da jo je osvojila orožniška šola. Grossov učbenik je naletel na plodna tla, v kakšnem obsegu se je uporabljal pri šolanju varnostnih organov v slovenskih deželah, ni znano. Izpostaviti pa je potrebno sledeče; preiskovalna komisija je uporabila fotografijo kot dokazovalno sredstvo, kar kaže na recepcijo moderne kriminalistike vsaj na našem primeru. Iz protokola krajevnega ogleda je razvidno, da fotograf kot sodni izvedenec ni bil priveden. Friderich Paul je l. 1900 objavil svoj *Priročnik kriminalistične fotografije za uradnike sodišč, državnih tožilstev in varnostnih sil*, v katerem je negodoval nad fotografskim izvedenstvom: »/.../ fotografiranje za dorečen honorar se je prepuščalo poklicnim fotografom. Merodajno je postalo fotografovo mnenje glede osvetlitve, pomanjšanja, postavitve itd.« ¹¹⁹ Nek član komisije, sklepal bi na preiskovalnega sodnika Deva, je torej združeval kriminalista in fotografa. Žal nam arhivsko gradivo ne razodeva sledi, kdo izmed preiskovalne komisije je fotografiral, od koga je bil fotoaparati in kakšen je bil model. Očitno je obstajala tudi praksa sodišč, da so pri dokazovanju pričele uporabljati fotografsko gradivo, kot je to razvidno iz glavne razprave dne 3. decembra 1910. Kriminalistika je s svojo »terensko« metodologijo začela segati v slovenske dežele,

¹¹⁰ Prav tam.

¹¹¹ Prav tam, fol. 90.

¹¹² Prav tam.

¹¹³ Prav tam, fol. 90–91.

¹¹⁴ Prav tam, fol. 91.

¹¹⁵ Pismo županstva Selce dež. kot porot. sodišču v Ljubljani, 27. 11. 1910 (ni št. Folije, priloženo mapi glavne obravnave). Podpisalo se je 18 občinskih odbornikov.

¹¹⁶ Glavna razprava na c.kr. deželnem sodišču v Ljubljani, 3. 12. 1910, fol. 91.

¹¹⁷ Prav tam, fol. 91–92.

¹¹⁸ Prav tam, fol. 96.

¹¹⁹ Paul, 1900, str. 15.

skoraj vzporedno z njenim porajanjem, ter veliko prej, preden je bila na današnjem slovenskem ozemlju uradno institucionalizirana.¹²⁰

Pretep pri kapelici je imel več vzrokov, nazorski je bil le eden izmed njih, vendar je bilo dovolj, da so se z napadom in smrtjo Tuška poistovetili naprednjaki v širši okolici Železnikov. »Pri porotni obravnavi dne 3. t. m. je bil Franc Šuštar vsled obdolženega uboja svojega svaka, pokojnega Ivana Tuška, oproščen. To se vzame na znanje, toda javnost je še vedno prvotnega mnenja. Prav slab utis na svoje vernike je napravil župnik Marčič, ko je posvetil takoj v nedeljo poseben govor Šuštarju ter se radoval nad lastnim pristašem, ker je bil oproščen. S svojim govorom je pokazal naš Valentin v pravi luči svojo naravo in veselje nad liberalno krvjo. Kaj mar župniku, ako je Tušek moral umreti vsled telesnih poškodb, katere so bile dokazane, samo da je njegov pristaš oproščen, to je njegovo veselje. V interesu njegovega pristaša Šušterja svetujemo Valentinu, naj sedaj po končanem tragičnem dogodku molči, sicer bomo začeli pisati stvari, ki bodo v sramoto celi klerikalni stranki. Ker župnik tako rad napravlja posebne pridige in tolče po naprednjakih, naj nam pa še ob takih prilikah nekoliko pojasni o dobrih malicah. Naša stranka nima prižnice na razpolago, zato bomo radi našega ličnega Valentina v Gorenjcu« morali zavzeti nekoliko več prostora, da se bo vsaj deloma odgovarjalo na špeciialne cerkvene govore.«¹²¹

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (AS)

Deželno sodišče Ljubljana 1910, kazenske zadeve, šk. IV, Vr VII 965/10: Franc Šuštar.

Časopisni in tiskani viri

Elster, Ludwig, *Wörterbuch der Volkswirtschaft in zwei Bänden*, Bd. 2., 1911, geslo: Vererbung des ländlichen Grundbesitzes und ländliches Erbrecht.
Gross, Hans, *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w.*, Graz, 1894.
Gorenjec: politični in gospodarski list, št. 35, 3. 9. 1910.
Gorenjec: politični in gospodarski list, št. 49, 10. 12. 1910.
Paul, Friederich, *Handbuch der kriminalistischen Photographie für Beamte der Gerichte, der Staatsanwaltschaften und der Sicherheitsbehörden*, Berlin, 1900.

Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, I. zvezek, Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. 5. 1852, Ljubljana 1889.

Literatura

Bachhiesl, Christian, *Kriminologische Entwicklungslinien: eine interdisziplinäre Synopsis*, Wien; Münster, 2014.
Becker, Peter, *Dem Täter auf der Spur*, Darmstadt, 2005.
Becker, Peter; Richard, F. Wetzel (ur.), *Criminals and their Scientists; The history of Criminology in International Perspective*, Washington, 2006.
Borisov, Peter, / Dolenc, Anton, Razvoj sodnomedicinskega izvedenstva v Evropi in na nekdanjem Kranjskem, *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, Zvezek 11, Ljubljana 1991, str. 10-90.
Čelik, Pavle, *Orožništvo na Kranjskem (1850-1918)*, Ljubljana, 2005.
Čelik, Pavle, Kriminalistično usposabljanje naših varnostnih sil (iz zgodovine). V: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Letnik 62, št. 1, 2011.
Dolenc, Ervin, Orli. V: *Slovenska kronika 20. Stoletja*, Ljubljana, 2005.
Dolenc Jože, Ob stoletnici ustanovitve Telovadnega društva Sokol v Železnikih. V: *Železne niti: zbornik Selške doline*, št. 5, Ljubljana, 2008.
ES = *Enciklopedija Slovenije*, 2. zvezek, Ce-Ed, Ljubljana, 1988, geslo: Demšar Jože, str. 227.
Kološa, Vladimir (ur.), *Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije*, 2. Zvezek, Kranj, 1999.
Košmelj, Vida, *Železniki skozi čas*, Radovljica, 2007.
Pančur, Andrej, Politično življenje po volilnih reformah. V: *Slovenska novejša zgodovina (ur. Jasna Fischer)*, 1. zvezek, Ljubljana, 2005.
Sieder, Reinhard, *Socialna zgodovina družine*, Ljubljana, 1998.
SBL = *Slovenski biografski leksikon*, 4. zvezek, Ljubljana, 1932, geslo: Kremžar Anton, str. 569-570.
SBL = *Slovenski biografski leksikon*, 6. zvezek, Ljubljana, 1935, geslo: Pegan Vladislav, str. 281.
Studen Andrej, *Rabljev Zamah, K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od začetka 16. stoletja do začetka 21. stoletja*, Ljubljana, 2004.
Vilfan, Sergij, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana, 1961.
Wetzell, F., Richard, *Inventing the criminal; A history of German criminology 1880-1945*, The University of North Carolina, 2006.

¹²⁰ Čelik Pavle, Kriminalistično usposabljanje naših varnostnih sil (iz zgodovine). V: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, str. 64-72.

¹²¹ Gorenjec, 10. 12. 1910.

Zusammenfassung

»NIE MEHR WERDEN WIR FREUNDE SEIN! UND WIRF MIR JA NICHT BETTELEI VOR!«

Über einen Mord, eine unselige Schwägerschaft und eine kriminalistische Untersuchung bei der kleinen Kapelle über Železniki im Jahr 1910

Franc Šuštar und Janez Tušek waren seit »Kindheitstagen« gute Freunde und später sogar verschwägert, da Tušek mit Šuštar's Schwester Ana verheiratet war. Mit der Zeit schwand ihre Freundschaft, sie unterschieden sich sowohl hinsichtlich ihrer politischen Ansichten als auch ihrer materiellen Lage: Šuštar war Anhänger der Slowenischen Volkspartei SLS und verschuldet, Tušek war hingegen wohlhabender und Mitglied des liberalen Turnvereins Sokol in Železniki. Zur Kluft zwischen ihnen trug auch die gescheiterte Romanze zwischen Šuštar und Tušek's Schwester Franca bei. Das Liebesfiasko wurde im ganzen Ort bekannt, was zu Gespött und Hohn führte. Während einer Zechtour im Gasthaus Flander gerieten Šuštar und Tušek im Winter des Jahres 1909 in einen heftigen Streit, als Šuštar auf Tušek's Sticheleien mit einer Ohrfeige antwortete. Zwar söhnten sie sich aus, doch ging ihre Freundschaft später zum Teufel.

Am Sonntag, dem 28. August 1910, versammelten sich im erwähnten Gasthaus die alten Bekannten Janez Čemažar, Janez Tušek und Franc Trojar. Später schloss sich ihnen noch Šuštar an, damals Besitzer und Gemeinderat in der Gemeinde Selca. Am frühen Nachmittag verließen sie das Gasthaus. Trojar löste sich nach einigen Schritten von der Gruppe, während die übrigen ihren Weg bis zu einer kleinen Kapelle fortsetzten, wo sich der Weg in Richtung Martinov vrh bzw. Ostri vrh teilte. Dort setzten sich die Drei ins Gras und plauderten ein Weilchen ganz freundlich. Danach verwandelte sich das Gespräch in ein Gefeilsche zwischen den Schwägern und schließlich in einen Streit, der in eine physische Abrechnung umschlug. Šuštar schlug Tušek so heftig, dass dieser am Boden liegen blieb. Daraufhin ging Šuštar mit Čemažar fort und ließ seinen Schwager hilflos bei der Kapelle zurück. Tušek versuchte später trotz seiner schweren Verletzungen nach Hause zu gehen, doch brach er vor dem Haus des Besitzers Anton Štalec zusammen. In der Nacht desselben Tages verstarb er schließlich auf seinem eigenen Hof.

Tušek's Leichnam wurde nach Selca überführt, wo am Montagvormittag eine gerichtliche Obduktion unter den wachsamen Augen des Untersuchungsrichters Dev, des Schriftführers Tratnik, eines Chirurgen und zweier medizinischer Sachverständiger durchgeführt wurde. Zunächst wurde das Äußere des Leichnams un-

tersucht, danach die drei Hauptkörperhöhlen: Brusthöhle, Bauchraum und Schädel. Nach abgeschlossener Obduktion stellten die zwei Sachverständigen in ihrem amtlichen Gutachten fest, dass der Tod gewaltsam durch einen Schlag auf den Kopf mit einem harten stumpfen Gegenstand verursacht worden war. Nachdem sich Šuštar am Dienstag selber beim Bezirksgericht in Škofja Loka gemeldet hatte, wurde er unverzüglich mit den Ergebnissen der gerichtlichen Obduktion konfrontiert, die er natürlich bestritt. Gegen den Verdächtigen wurde die Untersuchungshaft verhängt und am nächsten Tag erstatteten Gendarmen aus Železniki beim Bezirksgericht gegen ihn Anzeige.

Im 19. Jahrhundert begann sich das Bild des Verbrechers zu »humanisieren«, die Ermittlungsarbeit wurde maßgebend. Damit beginnt die Zeit des Untersuchungsrichters und die Durchsetzung der Kriminalistik und Kriminologie als selbstständige Wissenschaften. Die Theoretiker suchten die Ursachen der Kriminalität in den Fehlern der gesamten Gesellschaft, später beschränkten sie sich dann auf einen genetisch und durch sein Umfeld geprägten »Delinquenten«. Die »detektivische« Tätigkeit vor Ort wurde von Hans Gross begründet, der aufgrund seines erstmals im Jahr 1893 erschienenen Handbuchs für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u.s.w berechtigterweise als Vater der modernen Kriminalistik bezeichnet werden kann. Für ihn war jeder, der sich mit den Ursachen und der Verhütung von Straftaten beschäftigte, ein Kriminalbeamter. Seit dem Jahr 1898 redigierte er die Fachzeitschrift Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik und im Jahr 1913 gelang ihm die Institutionalisierung seines Faches mit dem k. k. Kriminologischen Universitätsinstitut in Graz. Der Fotografie war er besonders zugetan. Diese wurde von Alphonse Bertillon in Frankreich zum ersten Mal zu Identifikationszwecken verwendet. Für Gross stellte die Fotografie das Ideal der Exaktheit und Objektivität dar und er erweiterte ihre Anwendung auch auf die Arbeit vor Ort aus. Anfangs ergänzte die Fotografie die etablierte Art der Protokollierung, ersetzte sie jedoch nicht.

Am 2. September machten sich der Untersuchungsrichter Dev, der Schriftführer, die Gendarmen und die Zeugen zum Lokalaugenschein auf. Sie hatten auch einen Fotoapparat bei sich. Die Umgebung der Kapelle machte den Eindruck, als ob Tušek vielleicht auf das auf dem Weg liegende Gestein gefallen und sich daran am Kopf verletzt hätte. Die Aufmerksamkeit des Richters fiel jedoch auf ein Stück Holz. Er nahm an, dass dies der Gegenstand war, mit dem Šuštar auf Tušek eingeschlagen hatte. Bei der kleinen Kapelle wurden auch zwei Fotografien gemacht, die dem Bericht über den Lokalaugenschein beigelegt und später bei der Haupt-

verhandlung in Ljubljana gezeigt wurden. Wegen eines Sommergewitters in der Zeit von Sonntag auf Montag konnte man keine Blutspuren finden, weder auf dem Holzstück noch auf dem Gestein, auf dem Tušek wohl liegen geblieben war. Trotz des optimistischen Verlaufs des Lokalaugenscheins waren die Resultate dennoch mangelhaft. Die Staatsanwaltschaft erhob am 27. Oktober 1910 Anklage gegen Šuštar, basierend auf den Aussagen von 19 Zeugen, dem Obduktionsbefund, der Anzeige und dem Lokalaugenschein. Die Hauptverhandlung fand am 3. Dezember am k. k. Landes- als Geschworenengericht in Ljubljana statt. Schlussendlich wurde Šuštar vor Gericht freigesprochen.

Die Fotografien als Mittel zur Dokumentation des Lokalaugenscheins und ihre Vorführung bei der Hauptverhandlung in Ljubljana weisen darauf hin, dass die Kriminalistik mit ihren Methoden vor Ort in die slowenischen Länder vorzudringen begann – zwar mit einer leichten zeitlichen Verzögerung, aber doch viel früher als sie im heutigen Slowenien amtlich institutionalisiert wurde.

Schlagwörter: Kranjska/Krain, Železniki, Mord, Hans Gross, Kriminalistik, gerichtliches Sachverständigenwesen, Fotografie